

לאן הולכים מכאן? השיח הבינלאומי על עתיד תהליך השלום הישראלי-פלסטיני

ד"ר ליאור להרס*

אפריל 2021

א. מבוא

תהליך השלום הישראלי-פלסטיני נמצא בקיפאון מתמשך, ומאז קריסת יוזמת התיווך של מזכיר המדינה האמריקאי ג'ון קרי בשנת 2014, לא חודשו השיחות בין הצדדים על הסכם הקבע. בתקופת נשיאות טראמפ, הסכסוך אף החריף והתפתח גם קרע בין וושינגטון ורמאללה. בתקופה האחרונה מתחוללים שינויים בזירה הפנימית, האזורית והבינלאומית, שצפויים להשפיע על הסכסוך הישראלי-פלסטיני ועל המאמצים ליישבו. כל דיון על עתידו של תהליך השלום מצריך התייחסות להתפתחויות אלו, ולאתגרים וההזדמנויות שטמונים בהן. תשומת לב מיוחדת נדרשת להשפעה של הסכמי הנורמליזציה בין ישראל ומדינות ערביות, חילופי הממשל בארה"ב וההכנות לבחירות ברשות הפלסטינית.

נייר זה ממפה את השיח הבינלאומי בנושא קידום שלום ישראלי-פלסטיני בנסיבות הקיימות. הוא מבוסס על סדרת מפגשי דיאלוג מדיני שקיימו מומחים במכון מיתוים במהלך החודשים פברואר ומרץ 2021, עם שורה של דיפלומטים ומומחים אירופאים, ערבים, אמריקאים ועם גורמי או"ם.¹ הנייר מציג ניתוח של עמדות ותפיסות של השחקנים הבינלאומיים לגבי ההשפעה של ההתפתחויות המדיניות האחרונות על הזירה הישראלית-פלסטינית, ותובנות ומסקנות שלהם לגבי הצעדים האפשריים והרצויים שהקהילה הבינלאומית יכולה להוביל לטובת קידום שלום ישראלי-פלסטיני.

ב. הקהילה הבינלאומית: התאוששות מימי טראמפ

תקופת הנשיאות של טראמפ התאפיינה בחיכוכים ומחלוקות בין ארה"ב לשחקנים בינלאומיים שונים בכל הנוגע לזירה הישראלית-פלסטינית. ממשל טראמפ קידם מדיניות שחרגה מהעמדה האמריקאית המסורתית ומהקונצנזוס הבינלאומי בשורה של נושאים, ובהם ירושלים וההתנחלויות. גורמים מובילים בזירה הבינלאומית פעלו נגד מגמה זו ונאבקו לשמר את העקרונות הבינלאומיים המקובלים ביחס לסכסוך ויישובו, ובכלל זה המחויבות להחלטות האו"ם, לכללי המשפט הבינלאומי ולפרמטרים המוסכמים, ובראשם פתרון שתי-המדינות. המתרחש סביב נושאים אלו שימשה מוקד בהתנהלות הבינלאומית בנוגע לסכסוך בתקופת טראמפ.

על רקע זה, ובעקבות חילופי הממשל בארה"ב, נציגים בינלאומיים מובילים מברכים על החזרה של ארה"ב לקונצנזוס הבינלאומי בנושא הישראלי-פלסטיני ומתחילים להתאושש מהמאבקים ומהחששות שאפיינו את תקופת הממשל הקודם. קיימת תחושה בקהילה הבינלאומית של עמידה במבחן והתגברות על אתגרים, ושל שיפור שחל בהשוואה למצב בשנה שעברה: התוכנית של ישראל לספח שטחים, ממנה חששו מאוד בעולם, התפוגגה וירדה מהפרק, ושיתוף הפעולה הביטחוני והאזרחי בין ישראל לרשות הפלסטינית התחדש, לאחר שהופסקו על רקע כוונות הסיפוח. בקהילה הבינלאומית מעוניינים לנצל את התנאים החדשים שנוצרו בעקבות חילופי הממשל על מנת לנשום לרווחה ולחשוב איך מתקדמים הלאה, אך לא ניתן לזהות סימנים לתחושת דחיפות או רצון להוביל בטווח הקרוב יוזמה מדינית חדשה ליישוב הסכסוך.

* ד"ר ליאור להרס הוא מנהל התכנית לקידום שלום ישראלי-פלסטיני במכון מיתוים ועמית מחקר במכון ליחסים בינלאומיים ע"ש לאונרד דייוויס באוניברסיטה העברית. מאמר זה נכתב כחלק מיוזמה במימון ממשלת בריטניה, אך העמדות המבוטאות בו אינן מייצגות בהכרח את עמדותיה של ממשלת בריטניה.

¹ מפגשי הדיאלוג המדיני התקיימו תחת חוק צ'טהאם האוס, ולכן מאמר זה אינו כולל שמות ושייך מראיינים או ציטוטים ישירים שלהם. את המפגשים הובילו מטעם מכון מיתוים ד"ר ליאור להרס, ד"ר נמרוד גורן וויקטוריה סולקוביץ'.

ג. למנף את הסכמי הנורמליזציה?

לאור הסכמי הנורמליזציה שנחתמו בשנה האחרונה בין ישראל לאיחוד האמירויות, בחריין, מרוקו וסודן, שוררת בקהילה הבינלאומית הסכמה על תמיכה עקרונית בתהליכי הנורמליזציה לצד הדגשת הצורך להשתמש במהלכים אלו על מנת לקדם את מאמצי השלום בין ישראל לפלסטינים. על פי עמדה זו, יש לחבר את תהליך הנורמליזציה למסלול הפלסטיני, וזאת בשונה מהמדיניות בה נהג ממשל טראמפ, שהשתמש בצעדי הנורמליזציה על מנת לעקוף מסלול זה. גורמים אירופאים וערבים, וגם שליח האו"ם היוצא לתהליך השלום ניקולאי מלאדנוב, הובילו עמדה זו, וגם ממשל ביידן הצטרף לקו זה עם תחילת כהונתו והביע בו תמיכה.²

בעוד שבעבר מאמצי השלום התבססו על הנחה שנורמליזציה תהיה התמורה שתקבל ישראל מהעולם הערבי עם ההגעה להסכם עם הפלסטינים, או לאחר שתחול התקדמות משמעותית לעברו, הגישה כיום היא שונה ומציעה להיעזר בצעדי הנורמליזציה לסלילת הדרך להתקדמות עם הפלסטינים. נציגי או"ם עמם שוחחנו ציינו כי גישה זו יכולה להיות יעילה יותר מאחר שנכס הנורמליזציה הוא כעת מוחשי וממשי, והציבור הישראלי לא ירצה לוותר עליו ויתמוך בחיזוקו, בעוד שבגישה הישנה הנורמליזציה נתפסה כתמורה עתידית ומעורפלת ולכן ההשפעה של ההבטחה להשגתה הייתה פחות משמעותית.

אך בעוד שקיימת תמיכה בינלאומית במינוף הסכמי הנורמליזציה לטובת המסלול הפלסטיני, מתברר שמדובר בשלב זה במשימה מאתגרת ומורכבת. חסם מרכזי בהקשר זה הוא המתח ביחסים בין הרשות הפלסטינית לאיחוד האמירויות ובחריין. אומנם נראו לאחרונה סימנים לשיפור ביחסים, כאשר רמאללה הודיעה שהשגרירים הפלסטינים לאבו דאבי ומנאמה ישובו לאחר שעזבו כמחאה על ההסכמים, אך המתחויות בין הצדדים עדיין קיימת ולא נעלמה. הוכחה לכך הייתה הוטו שהטילו הפלסטינים במרץ 2021 על הבקשה שהגישה איחוד האמירויות להצטרף כמשקיפה לפורום הגז של מזרח אגן הים התיכון.³ בנוסף, שוררת מתיחות בין רמאללה לאבו דאבי סביב הנוכחות של מוחמד דחלאן – מנהיג הפתח לשעבר ויריבו המר של אבו מאזן – באמירויות, והיא צפויה להתחדד על רקע מעורבות אפשרית של דחלאן בבחירות הצפויות ברשות הפלסטינית. גם העמדה העמומה שמבטאים באיחוד האמירויות ביחס להתנחלויות, שבאה לידי ביטוי בביקור של אנשי עסקים מהשומרון בדובאי ובהצהרה של נשיא לשכת המסחר של דובאי על כך שהמדינה לא תחרים מוצרים ישראליים מהגדה המערבית, מגבירה את העוינות בקרב הפלסטינים.⁴ גורמים שונים בזירה הבינלאומית מטילים ספק ברצון של מדינות כמו איחוד האמירויות ובחריין לגלות מעורבות משמעותית בנושא הפלסטיני, ובכך שמדינות אלו רואות בקידום הנושא הפלסטיני מרכיב חשוב במפת האינטרסים שלהן.

כמו כן, יש המצביעים גם על חוסר היכרות של מדינות הנורמליזציה עם הסכסוך הישראלי-פלסטיני, עם המצב בשטח, ועם הקודים הבינלאומיים שהתפתחו לאורך השנים לגבי ההתנהלות הדיפלומטית הרצויה מול שני הצדדים בסכסוך. זה בא לידי ביטוי, למשל, בהקשר של ביקורים בהר הבית/אל-חרם א-שריף. בעוד דיפלומטים זרים נוהגים לבקר באתר ללא ליווי של גורמים ישראלים ובתיאום עם הווקף, נציגי האמירויות חרגו מקו זה וביקרו באתר בליווי ישראלי וללא תיאום עם הווקף. הדבר עורר כעס בקרב הפלסטינים והירדנים. גורמים באיחוד האמירויות מדגישים שהם שואפים לקדם שיח חדש עם רעיונות חדשניים ויצירתיים ביחס לסכסוך, ולצאת ממסגרות החשיבה הישנות, אך גישתם נתפסת בצד הפלסטיני כשבירת הקו הערבי כלפי הסוגייה הפלסטינית.

נשאלת השאלה אם כן, אילו משתנים עשויים להשפיע ולאפשר קישור בין המסלולים והסתייעות בהסכמי הנורמליזציה לטובת קידום שלום ישראלי-פלסטיני. ייתכן שהנוכחות של השגריר החדש מטעם איחוד האמירויות בתל אביב תשפיע על פני הדברים, ותסלול את הדרך לקשרים של השגריר עם גורמים פלסטינים.

² TOI Staff, "[Outgoing UN peace envoy: Palestinians can gain from Israel's normalization deals](#)," *Times of Israel*, 2 January 2021; [Declaration by the High Representative](#) on behalf of European Union on the announcement of a normalisation of relations between Israel and the UAE, 15 August 2020; "[Jordan says Israel-UAE deal should prod Israel to accept Palestinian state](#)," *Reuters*, 13 August 2020; [State Department Press Briefing](#), 2 February 2021.

³ Jaffar Qassem, "[Palestine vetoes UAE membership in EastMed Gas Forum Israel said in September it proposed UAE's inclusion in EastMed Gas Forum](#)," *Anadolu Agency*, 10 March 2021.

⁴ דני זקן, "נשיא לשכת המסחר של דובאי: לא נחרים מוצרים ישראליים מהגדה," *גלובס*, 8 בדצמבר 2020; אלישע בן קימון, סיון חילאי, "מתנחלים עושים עסקים בדובאי: חברות מהשומרון חתמו על הסכמי יצוא לאמירויות," *וואינט*, 7 בדצמבר 2020.

כמו כן, מיקומו הפיזי בישראל יאפשר לו למידה מקרוב של הסכסוך והמצב בשטח (בין השאר בשטח C ומזרח ירושלים) ותהיה לכך השפעה על המדיניות של איחוד האמירויות. השגריר ישתלב גם בעשייה של נציגי הקהילה הבינלאומית בישראל וישתתף במפגשים ותדרוכים דיפלומטים שיחשפו אותו למורכבויות של הסכסוך ולקודים הנהוגים כלפי שני הצדדים בסכסוך. משתנה אפשרי נוסף הוא מאמץ של שחקנים בינלאומיים, ובראשם אמריקאים ואירופאים, לתווך ולגשר בין מדינות הנורמליזציה לפלסטינים, ולהתגבר על המתח ביניהם. ברברה ליף, שהתמנתה לאחרונה לתפקיד עוזרת מזכיר המדינה לענייני המזרח הקרוב ושירתה בתקופת אובמה כשגרירת ארה"ב באיחוד האמירויות, תוכל למלא תפקיד מפתח בהקשר זה. כמו כן, איתותים מצד הממשל האמריקאי על הענקת חשיבות למעורבות של מדינות המפרץ בנושא הפלסטיני, יוכלו להשפיע על מערכת השיקולים שלהן בנושא. לממשל יש משאבים ומנופי השפעה חשובים שבהם יוכל להשתמש אם ירצה לקדם כיוון פעולה זה. אומנם, בשלב זה לא נראה שהממשל מייחס לכך עדיפות גבוהה, אך ייתכן שיקדם מאמצים בנושא זה בשלב מאוחר יותר.

חשוב גם להדגיש את ההבדל בין המדינות השונות שהצטרפו להסכמי הנורמליזציה. מרוקו, למשל, מתנהלת בצורה שונה בנושא הפלסטיני ומדגישה באופן ברור יותר את הקשר בין המסלולים. המחשה לכך היא הדיווח על כך שמרוקו התנתה ביקור של המלך מוחמד השישי בישראל בחידוש המשא ומתן בין ישראל והפלסטינים.⁵ במקביל, גם התגובה הפלסטינית להסכם בין ישראל ומרוקו הייתה שונה, ולא נשמעה כלפי ההסכם ביקורת פלסטינית חריפה כפי שהיה לאחר הסכמי הנורמליזציה האחרים.

ד. ממשל ביידן: חזרה לקונצנזוס הבינלאומי

חילופי הממשל בארה"ב בישרו על שובה של המעצמה אל הקונצנזוס הבינלאומי בנושא הסכסוך הישראלי-פלסטיני ואל עמדתה המסורתית מהימים שקדמו לעידן טראמפ. דוברי הממשל ביטאו זאת בשורה של הצהרות והתבטאויות מאז כניסת ממשל ביידן לבית הלבן.⁶ שחקנים בינלאומיים שונים, בעיקר באירופה ובעולם הערבי, בירכו על כך שארה"ב מיישרת קו עם העקרונות הבינלאומיים, המבוססים על החלטות האו"ם, המשפט הבינלאומי והפרמטרים המקובלים ליישוב הסכסוך במסגרת פתרון שתי-המדינות.

אך במקביל לכך, בעולם מתקבל הרושם שהממשל לא ממקם את הנושא הישראלי-פלסטיני בסדר עדיפות גבוה, ולא מעוניין לגלות מעורבות מיוחדת בנושא זה בטווח הזמן הקרוב. הממשל החדש, בשונה מממשלים קודמים, לא מינה שליח מיוחד לנושא הישראלי-פלסטיני, והנושא הופקד בידי אנשי מחלקת המדינה, ובראשם האדי עמר המשמש כסגן עוזר מזכיר המדינה. נראה שהממשל טרוד בשורה של משימות בוערות, ובראשן התמודדות עם משבר הקורונה מבית, לצד סוגיות חוץ דוגמת הסכם הגרעין עם איראן, המלחמה בתימן והיחסים עם רוסיה וסין. הסוגיה הפלסטינית לא נתפסת כנושא בוער שמצריך מענה מיידי, ולא נראה שהממשל מתכנן להשקיע בו משאבים והון פוליטי בזמן הקרוב.

האמריקאים מאותתים לעמיתיהם בעולם שהם זקוקים לזמן של התארגנות כדי לגבש את הצוות שיעסוק בנושא ואת האסטרטגיה שיובילו. גם העובדה שישראל הייתה טרודה בתקופה האחרונה במערכת בחירות, וכעת במאמצים להקמת ממשלה, מספקים נימוק, או תירוץ, לעכב מהלכים אמריקאים בנושא. מעבר לכך, בממשל החדש נמצאים בעלי תפקידים רבים שהיו מעורבים בסוגיה הישראלית-פלסטינית בתקופת ממשל אובמה ושמכירים היטב את הכשלונות של יוזמות התיווך השונות שנעשו באותה תקופה (מג'ורג' מיטשל ועד ג'ון קרי). הם לא נחפזים לעודד את הנשיא לצאת להרפתקה נוספת ללא הכנה ראויה ובהיעדר תנאים מתאימים. הממשל מעוניין גם להפריד בין שאלת הגרעין האיראני לנושא הפלסטיני. הוא מתמקד כרגע באיראן, שנתפסת כעניין בהול ודחוף יותר, ופועל לקדם דיאלוג עם ישראל (כמו גם עם מדינות אחרות במזרח התיכון) בנושא, במנותק מההקשר הפלסטיני. מדיניות זו נקשרת גם לרצון להימנע ככל שניתן מחזרה על המשבר החריף שהתפתח בעבר בין ממשל אובמה וממשלת נתניהו. ואולם, אירועים והתפתחויות בסכסוך הישראלי-פלסטיני יכולים לדחוף את הממשל למעורבות גם בעל כורחו. כך, למשל, ההחלטה של בית הדין הפלילי הבינלאומי בהאג (ICC) על פתיחת חקירה נגד ישראל, כבר כפתה על הממשל להתערב בסוגיה.

⁵ Safaa Kasraoui, "Visit of King Mohammed VI to Israel Depends on Re-Launch of Israeli-Palestinian Negotiations," *Morocco World News*, 18 January 2021.

⁶ Reuters Staff, "Biden wants two-state solution for Israel, Palestinians - White House," *Reuters*, 26 January 2021.

ממשל ביידן תומך בגישה דיפלומטית רב-צדדית, שמבוססת על שיתוף פעולה עם שחקנים שונים, ונוקט צעדים ראשונים בכיוון זה בזירות שונות. עד כה, הוא לא מאותת על כוונה לקדם מאמץ משמעותי שכזה בנושא הישראלי-פלסטיני בזמן הקרוב, מעבר לחידוש המפגשים הסדירים של הקוורטט. המדיניות האמריקאית מתמקדת בשלב זה בהצהרות שמדגישות את שינוי המדיניות ביחס לסכסוך לעומת ממשל טראמפ, את התמיכה בפתרון שתי-המדינות ואת הרצון בחידוש תהליך השלום הישראלי-פלסטיני. זאת לצד מאמצים לשיקום היחסים עם ההנהגה הפלסטינית, לאחר המשבר שהתעורר בתקופת ממשל טראמפ. במסגרת מאמצים אלו, שוחח האדי עמר עם השר הפלסטיני לעניינים אזרחיים חוסיין א-שייח', ובכך הביא לסיומו את הנתק בין הצדדים. ב-25 במרץ 2021 הודיעה שגרירת ארצות הברית באו"ם, לינדה תומס גרינפילד, על העברת 15 מיליון דולר לגדה המערבית ורצועת עזה לטובת סיוע בהתמודדות של הפלסטינים עם מגפת הקורונה.⁷ בכך חודש הסיוע האמריקאי לפלסטיני, שהופסק בתקופת טראמפ.

בתקשורת דווח גם על תזכיר מדיני פנימי של הממשל שעסק בנושא חידוש היחסים עם הפלסטינים, ובו דובר בין השאר על נסיגה מצעדים בהם נקט בממשל טראמפ (כמו תיוג מוצרים בהתנחלויות כמוצרים שיוצרו בישראל) ועל פתיחה של נציגות אמריקאית בשטחים הפלסטינים (על רקע סגירת הקונסוליה האמריקאית בירושלים, שפעלה אל מול הפלסטינים, על ידי הממשל הקודם).⁸ כמו כן, התזכיר המליץ שארה"ב תדגיש את תמיכתה בפתרון שתי-מדינות "שיבוסס על קווי 1967 עם חילופי שטחים הדדיים ומוסכמים", ונוסח זה מאותת למעשה על חזרה לעמדה מתקופת ממשל אובמה והתנערות מהעמדות שהציג ממשל טראמפ.

ה. תהליך השלום - לאן?

על רקע ההתפתחויות ועל בסיס הנסיבות הקיימות, נשאלת השאלה מה צריך להיות הצעד הבא לעבר קידום שלום ישראלי-פלסטיני ואילו מהלכים יכולים וצריכים להוביל שחקנים בינלאומיים לטובת יעד זה. ניכרת הסכמה בקהילה הבינלאומית שזו לא העת ליוזמות מדיניות גדולות ושדרושים בשלב זה צעדים קטנים, ריאליסטים וזהירים, שמטרתם לשפר את המצב בשטח, לבנות אמון בין הצדדים, ולשמור על ההיתכנות להגיע בעתיד לפתרון שתי-המדינות. דיפלומטים אירופאים ציינו שמאמצים ויוזמות רבים שנגקטו לאורך השנים כשלו שוב ושוב, שאסור לחזור על טעויות העבר, ושיש להתכונן היטב לפני גיבוש יוזמה נוספת. בראייתם, הצדדים לסכסוך לא בשלים כרגע להתקדמות לקראת הסכם קבע ולכן יש לפעול במישורים אחרים. מזכיר המדינה בלינקן ביטא גישה דומה בדברים שנשא מיד עם כניסתו לתפקיד. הוא הדגיש את התמיכה של ארה"ב בפתרון שתי המדינות, אך ציין שהוא מתקשה לראות כיצד יהיה ניתן להתקדם לפתרון זה בזמן הקרוב.⁹ דיפלומטים מהמזרח התיכון הוסיפו שתהליך השלום התבסס בעבר על גישה של הכל או כלום – או השגת הסכם קבע מקיף וכולל על כל הנושאים או קיפאון – ושיש מקום לשקול גישה חדשה של התקדמות הדרגתית ויישום מיידי של נושאים עליהם הצדדים מצליחים להסכים.

מהלכים מעשיים בשטח יכולים לכלול צעדים בוני אמון בין הצדדים וחיזוק שיתוף הפעולה ביניהם, פרויקטים כלכליים בגדה המערבית וברצועת עזה, ומהלכים שיסללו את הדרך למשא ומתן ויחזקו את התשתית לפתרון שתי-המדינות, בכלל זה אפשרות של העברת שטחים משליטה ישראלית לפלסטינית (שינוי הגדרה של שטחים באזור C לאזור B או מאזור B לאזור A). מאמצים אלו חייבים להיעשות לצד שמירת החזון המדיני של פתרון שתי-המדינות, ולא במנותק ממנו. גישה זו מהדהדת את המסקנות שהופיעו בדו"ח הקוורטט, שפורסם ביולי 2016.¹⁰ דו"ח זה הצביע על הקשיים בהשגת הסכם בעתיד הנראה לעין, וקרא לקדם צעדים מעשיים ומידיים שנוגעים למצב בשטח במקום לעסוק בנוסחת הפתרון העתידי. הדו"ח הציע לקדם מאמצים להפחתת מתיחות ואלימות, חיזוק מוסדות הרשות הפלסטינית, עצירת הרחבת ההתנחלויות, ועידוד קשרים בין ישראלים לפלסטינים.

קיימת הסכמה בינלאומית שאין בשלב זה טעם לדון בגיבוש של מסגרת פרמטרים בינלאומית חדשה לפתרון הסכסוך, או בקידום החלטת מועצת ביטחון נוספת בנושא הישראלי-פלסטיני. דיפלומטים אירופאים הדגישו שאין צורך בהחלטות חדשות אלא ביישום של החלטות קיימות, ובעיקר בבניית אמון בין הצדדים ויצירת תנאים

⁷ "ממשל ביידן מחדש את הסיוע לפלסטינים: העביר 15 מיליון דולר למלחמה בקורונה", *וואינט*, 25 במרץ 2021.

⁸ Joyce Karam "The National' obtains US official document for Palestinian 'reset'", *The National*, 18 March 2021.

⁹ "Biden admin to seek 2-state solution to Israeli-Palestinian conflict despite skepticism of 'near-term prospects': Blinken", *i24 News*, 19 January 2021.

¹⁰ *Quartet Report and Statement*, July 2016.

לחידוש המשא ומתן. בנוגע לפתרון הקבע העתידי, נראה שהקונצנזוס הבינלאומי סביב חזון שתי-המדינות נשמר ולא נסדק. גורמים דיפלומטים בארה"ב, אירופה, מדינות ערב והאו"ם, נותרו נאמנים ומחויבים לפתרון שתי-המדינות, ודוחים את הקולות הקוראים לעבור למודל אחר. בעוד ממשל טראמפ חרג מעמדה זו, ממשיך ביידן חזר והתחייב לפתרון שתי-המדינות. דוברי הממשל הדגישו שזה הפתרון היחיד שיכול להבטיח את הזהות של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית, שחיה בשלום לצדה של מדינה פלסטינית.¹¹ נציגי הקהילה הבינלאומית הדגישו בדיאלוגים המדיניים שקיימנו שעמדה זו מבוססת על החלטות מועצת הביטחון של האו"ם, היא הפתרון היחיד שישראל והפלסטינים הסכימו לקבל ושעדיין זוכה לתמיכה הציבורית הרבה ביותר בשני הצדדים לסכסוך, על אף כל האתגרים והבעיות. הם ציינו שהקהילה הבינלאומית, כצד חיצוני, לא יכולה לצאת נגד הפתרון שהצדדים עצמם מציעים, והיא לא תהיה הראשונה לקרוא לפתרון אחר.

לצד התמיכה בפתרון שתי-המדינות, גובר החשש בעולם מהסיפוח הזוחל שמבצעת ישראל בשטח ושיכול להפוך את הפתרון לבלתי אפשרי. גורמים בינלאומיים שונים מעבירים מסרים, גם בפומבי וגם בשיחות סגורות עם ישראל, נגד צעדים חד-צדדיים ובמיוחד נגד מהלכים אסטרטגיים כמו בנייה באזור E1 – בין ירושלים למעלה אדומים – ובשכונת גבעת המטוס במזרח ירושלים. צעדים שכאלו ייצרו מציאות שתהפוך את היכולת להקים מדינה פלסטינית בת קיימא ולהגיע לפתרון שתי-המדינות, לבלתי רלוונטית. בעולם מגלים דאגה מיוחדת מהרס בתים ומוסדות בשטח C ומפינוי משפחות במזרח ירושלים, ורואים בכך נושאים בעדיפות גבוהה.

יחד עם זאת, קשה להעריך האם נציגי הקהילה הבינלאומית ימשיכו להסתפק בהצהרות גינוי נגד צעדים אלו, או שיגבירו את התנגדותם וידרשו לגבות תג מחיר מישראל על מהלכי סיפוח זוחל. השחקנים הבינלאומיים מעריכים שלא יצליחו לעצור תהליכים אלו אבל כן מקווים להאט, להזהיר ולהצביע על מחירים והשלכות שלהם. ממשל ביידן כבר התייחס לכך והדגיש שהוא מתנגד לצעדים חד-צדדיים, מצד ישראל והפלסטינים כאחד, שמגבירים מתח ועוינות ושפוגעים בפתרון שתי-המדינות.¹² התזכיר הפנימי של הממשל, שנחשף בתקשורת, הציע להגביר את פעילות ארה"ב נגד הרחבת ההתנחלויות בשטחים, במקביל לפעילות דומה נגד הסתה פלסטינית ותשלומים של הרשות הפלסטינית לאסירים.¹³

1. הקוורטט: ההצגה היחידה בעיר

הקוורטט, שכולל את ארה"ב, רוסיה, האיחוד האירופי והאו"ם, הוא הגוף הבינלאומי המוביל בנושא הישראלי-פלסטיני, אך במהלך תקופת טראמפ הוא היה משותק והתקשה לפעול. ממשל טראמפ הוביל מדיניות עצמאית, שאלה התנגדו בקהילה הבינלאומית, ודרש שפעילות הקוורטט תתבסס על המתווה של "עסקת המאה". שלושת השחקנים האחרים בקוורטט סירבו לכך. על רקע זה התעוררה שאלה לגבי המודל הנכון של המנגנון הבינלאומי שיוכל וינהל את התהליכים הבינלאומיים בנושא הישראלי-פלסטיני, והאם הקוורטט הוא הגוף המתאים או שיש צורך בשינויים או יצירת מבנה חדש. מפגשי הדיאלוג המדיני שערכנו מלמדים שהגורמים הבינלאומיים השונים מאמינים שהקוורטט הוא "ההצגה היחידה בעיר" וצריך לשמור עליו ולהחזיר אותו לפעולה. הקוורטט נתפס כמנגנון עם לגיטימציה בינלאומית רחבה, שממלא תפקיד מכריע כמרכז הכובד של המאמצים הבינלאומיים הנוגעים לסכסוך, ושיש בו פוטנציאל שעוד צריך לנצל. הקוורטט נועד להבטיח שהגורמים המעורבים יישרו קו ויהיו מתואמים, ולמנוע ריבוי יוזמות ופעילויות לא מתואמות של שחקנים שונים ללא מסגרת משותפת.

בנסיבות הקיימות, יש הזדמנות מיוחדת בהקשר זה, לאור נכונות רבה יותר מבעבר לפעילות רב-צדדית ביחס לסכסוך. ממשל ביידן מאמין בגישה הרב צדדית כאסטרטגיה גלובלית, גם ביחס לנושאים ואזורי סכסוך אחרים. בעוד שבעבר ארה"ב התעקשה להוביל את מהלכי השלום באופן כמעט בלעדי, ודחקה את השחקנים האחרים לשוליים, נראה שכעת המצב הוא שונה וארה"ב מעוניינת לשתף פעולה. על פי דיפלומטים אירופאים, הימים של תיווך בלעדי של ארה"ב הסתיימו והיא לא נחשבת יותר מתווך הוגן. לטענתם, ביידן לא יוכל, גם אם ירצה, למלא את התפקיד שארה"ב מילאה בימי קלינטון או אובמה, ויש צורך במסגרת תיווך רחבה יותר שתערב גם שחקנים אירופאים ואזריים. על רקע הנתק שנוצר בתקופת טראמפ בין וושינגטון לרמאללה, דרשו הפלסטינים לעבור למודל תיווך שיכלול שחקנים בינלאומיים נוספים, ולא רק את ארה"ב. הממשל בווינגטון

¹¹ [Department Press Briefing, US Department of State, 23 February 2021.](#)

¹² [Department Press Briefing, US Department of State, 1 March 2021.](#)

¹³ Karam, *ibid.*

אומנם התחלף, והתנער ממדיניות טראמפ, אך על פי טענת בני השיח האירופים, כבר לא ניתן להשיב את הגלגל למצב של הובלה אמריקאית בלבד בתהליך השלום.

מזכ"ל האו"ם אנטוניו גוטרש אמר לאחר כניסתו של ביידן לתפקיד, שבמשך זמן רב לא ניתן היה לכנס את חברי הקוורטט אך הוא העריך שבעקבות חילופי השלטון בארה"ב הדרך נסללה לחידוש הפעילות של הקבוצה.¹⁴ הקוורטט אכן חידש את מפגשיו התדירים בתחילת 2021, והודיע בסיום המפגש שהתקיים בחודש מרץ כי הוא דן במאמצים לחידוש המשא ומתן על פתרון שתי-המדינות וצעדים שיקדמו "חופש, ביטחון ורווחה" לפלסטינים וישראלים.¹⁵ במהלך המחצית הראשונה של 2021, שלושה מתוך ארבעה נציגים בקוורטט מתחלפים בתפקיד: הנציג האמריקאי השתנה בעקבות שינוי הממשל, שליח האו"ם תור וונסלנד החליף את מלאדנוב, ובסוף אפריל מסיימת השליחה האירופית הנוכחית את תפקידה. שינויים אלו מבשרים על רענון בקוורטט ויכולים להביא אנרגיות חדשות וגם רעיונות וכיווני פעולה חדשים.

אפשר לזהות במצב הנוכחי דוגמה קלאסית לבעיה בפעילות קולקטיבית (Collective action problem), כאשר קיימת הסכמה שצריך לפעול למען מטרה משותפת אך כל אחד מצפה שהאחר יפעל. שחקנים בינלאומיים רבים מייחסים חשיבות לנושא הישראלי-פלסטיני, דורשים פעולה ורוצים להיות מעורבים, אך מצפים ששחקן אחר יוביל את היוזמה וישקיע בה משאבים. בעוד ששחקנים רבים ממתנים שממשל ביידן ייקח את המושכות ויקדם את התהליך, הממשל לא מראה סימנים שהוא מתכנן להשקיע בכך בזמן הקרוב. גורמים שונים, ובהם מדינות ערביות שכוננו נורמליזציה עם ישראל, מביעים נכונות לקחת חלק ולסייע, אך ממתנים שהשחקנים המרכזיים יובילו את המהלך, ורק אז יצטרפו ויעזרו. בשלב זה, עוד לא ברור מתי ומי ייקח את תפקיד ההובלה, ומה תהיה חלוקת העבודה בין ארה"ב ושחקנים אחרים בהמשך המאמצים הבינלאומיים לקידום שלום.

לאורך השנים, עלו רעיונות והצעות לגבי הרחבה של הקוורטט והוספת חברים נוספים, ובראשם מדינות ערביות כמו מצרים וירדן, אך נראה שהשחקנים הבינלאומיים – גם מתוך הקוורטט וגם מחוצה לו – מסתייגים מהרעיון וטוענים שהרחבה תעורר בעיות ותפגע ביעילות של הקוורטט. קיים חשש שהגדלת המבנה תהפוך את הקוורטט לבמה עבור הצהרות בלבד, ולקשה יותר לתפעול. יחד עם זאת, ישנה הסכמה בדבר הצורך להגביר את התיאום ושיתוף הפעולה בין הקוורטט לבין מדינות הקוורטט הערבי (מצרים, ירדן, ערב הסעודית ואיחוד האמירויות). לאחרונה רוסיה הציעה לערוך מפגש של 2+4+4 שיכלול את נציגי הקוורטט, נציגי הקוורטט ערבי ונציגים ישראלים ופלסטינים. מצרים וירדן רוצות להיות מעורבות בכל מהלך עתידי ולהראות שהן שחקן מפתח אזורי, ובמיוחד בהקשר הישראלי-פלסטיני. גם באיחוד האמירויות רוצים לגלות מעורבות ומדגישים שאם הצדדים ירצו בכך, הם ישמחו לסייע. התפקיד של האיחוד האירופי בקוורטט נתקל לעתים באתגר שנובע מהמחלוקות הפנימיות בין מדינות האיחוד ביחס לסכסוך, והבדלים אלו התחדדו בתקופת טראמפ. המחלוקות בתוך האיחוד יכולות להוות קושי ולפגוע ביכולתו לשמש שחקן מוביל בתהליך, אך דיפלומטים אירופאים טוענים שהמדינות החברות מאוחדות ביחסן לנושאי היסוד של הסכסוך, וזה בא לידי ביטוי בהתנגדות הגורפת באיחוד לתוכנית טראמפ וכוונות הסיפוח.

על רקע השיתוק בקוורטט בתקופת טראמפ, התגבשה בשנת 2020 קבוצה בינלאומית לא-פורמלית חדשה – "קבוצת מינכן" – הכוללת את גרמניה, צרפת, מצרים וירדן, שפעלה לשמר את עקרונות היסוד של תהליך השלום הישראלי-פלסטיני ולשמר את פתרון שתי-המדינות אל מול תוכנית טראמפ וכוונות הסיפוח. שרי החוץ של הקבוצה המשיכו להיפגש גם לאחר ניצחון ביידן ופעלו בין השאר לקידום צעדים בוני אימון בין ישראל והפלסטינים.¹⁶ הדיפלומטים שעימם שוחחנו הדגישו שלא מדובר בניסיון לייצר תחליף לקוורטט, אלא במהלך שנועד למלא את הוואקום שנוצר בימי טראמפ. להערכתם, עם חזרת הקוורטט לפעילות סדירה, ככל הנראה לא יהיה עוד צורך בפורום החדש. פורום בינלאומי מעניין נוסף שהתפתח לאחרונה הוא פורום הגז של מזרח אגן הים התיכון, אותו הקימו בשנת 2019 ישראל, מצרים, איטליה, יוון, קפריסין, ירדן והרשות הפלסטינית, ושאליו הצטרפה ב-2021 גם צרפת. בעידן של נתק מדיני וקיפאון מוחלט בתהליך השלום, יש חשיבות מדינית מיוחדת בנוכחות משותפת של נציגי ישראל והרשות הפלסטינית בפורום מדיני אזורי. המנדט של הפורום מתמקד באנרגיה וכלכלה, אך ייתכן שבעתיד יהיה ניתן להיעזר בתשתית שלו גם לקידום נושאים מדיניים.¹⁷

¹⁴ Edith M. Lederer, "UN chief sees 'hope' for Israel-Palestinian peace progress," AP, 29 January 2021.

¹⁵ Edith M. Lederer, "UN, US, Russia and EU meet virtually on Israel, Palestinians," AP, 24 March 2021.

¹⁶ "Egypt, Germany, France, Jordan meet to revive Mideast talks," Ynetnews, 11 January 2021.

¹⁷ על פורום הגז, ראו:

ז. בחירות ברשות הפלסטינית ופיוס פנים-פלסטיני: נקודת תפנית?

בינואר 2021 פורסם צו נשיאותי של יו"ר הרשות הפלסטינית אבו מאזן המודיע על עריכת בחירות לנשיאות, למועצה המחוקקת ולמועצה הלאומית הפלסטינית. הבחירות האחרונות לנשיאות הרשות הפלסטינית נערכו בשנת 2005 והבחירות האחרונות למועצה המחוקקת התקיימו בשנת 2006. נושא זה צפוי לעמוד במוקד תשומת הלב הבינלאומית בנוגע לזירה הישראלית-פלסטינית בתקופה הקרובה. הקהילה הבינלאומית מברכת על המהלך ורואה בו התפתחות חיובית, שתוכל לבשר על נקודת מפנה לאחר שנים של מבוי סתום בזירה הפנים-פלסטינית. הדיפלומטים עימם שוחחנו הדגישו כי הם רואים בכך הזדמנות לשינוי תמונת המצב, שתוכל להעניק לגיטימציה מחודשת להנהגה הפלסטינית, לקדם את תהליך הפיוס בין פתח לחמאס, ולחבר מחדש את רצועת עזה לתהליך המדיני הישראלי-פלסטיני. הם ציינו כי היו בתחילה סקפטים לגבי הסבירות שהבחירות אכן יקרו, אבל שככל שחולפים הימים נראה שהתהליך יצא לדרך ושיהיה קשה לעצור אותו.

אך לצד התקווה שהמהלך מייצר, יש בשלב זה יותר שאלות מתשובות וההנחה היא שהבחירות טומנות בחובן אתגרים וסיכונים. הסכסוך בין פתח לחמאס לא קרוב לכדי סיום והחברה הפלסטינית שרויה בייאוש ותסכול עמוק, וספק אם הבחירות יבשרו על שינוי חיובי בהקשרים אלו. שני הצדדים בזירה הפלסטינית צריכים עוד להסכים על תנאי עריכת הבחירות ועל הזיקה בין הבחירות לתהליך הפיוס. השיחות בנושא עדיין תקועות ומדובר בתהליך ארוך ומורכב שהבחירות הן רק מרכיב אחד בו. הבחירות מעוררות שאלות רבות שעוד מוקדם להשיב עליהן: האם תנועת החמאס תציע מועמדת לנשיאות? האם מרואן ברגותי יציע את מועמדתו לנשיאות? בנוסף לכך, קיימת גם שאלה לגבי הנכונות של ישראל לאפשר את עריכת הבחירות במזרח ירושלים ולא להתערב במערכת הבחירות בגדה המערבית. המדינות החברות ב"קבוצת מינכן" פרסמו קריאה לישראל לאפשר את קיום הבחירות במזרח ירושלים,¹⁸ ואילו ממשל ביידן נמנע בינתיים מהבעת עמדה ברורה לגבי הבחירות.

בשאלת עזה לא נראה באופק שינוי מדיניות משמעותי מצד הקהילה הבינלאומית. בשנים האחרונות, שליח האו"ם ומצרים הובילו וניהלו את המגעים בין ישראל לשלטון החמאס בעזה, עם סיוע של קטר, בעוד ששחקנים בינלאומיים אחרים לא התערבו בזירה. לשליח האו"ם היה תפקיד מכריע בתהליך, ותפקידו בזירה הישראלית-פלסטינית יוכל להתרחב למישורים נוספים. גורמי או"ם מציינים שלנציגות האו"ם לסכסוך (UNSCO) יש שלושה משאבים חשובים שאין לשחקנים אחרים: גישה לכלל השחקנים (בירושלים, רמאללה ועזה), נוכחות קבועה בשטח, ויכולת להניע באופן יעיל ומהיר את הקהילה הבינלאומית. האיחוד האירופי מחויב לעקרונות שהציב הקוורטט בפני חמאס כתנאי לדיאלוג עם הארגון (הכרה בישראל, הפסקת הטרור וקבלת ההסכמים שנחתמו בין ישראל ואש"ף) ולא צפוי שינוי בנושא, גם בהקשר של הבחירות הפלסטיניות. דיפלומטים אירופאים הצביעו על האירוניה בכך שהאיחוד האירופי מקפיד על מדיניות שאוסרת על מגעים ודיאלוג עם החמאס, בעוד ממשלת ישראל בראשות נתניהו מנהלת באופן עקבי ואינטנסיבי משא ומתן עקיף עם שלטון החמאס, במהלכו אף הושגו הבנות והסכמות. גם ארה"ב אינה צפויה לשנות בקרוב את גישתה לחמאס או לתהליכים הפנים-פלסטיניים, ונראה שאם אכן תעסוק בסוגיית עזה, היא תתמקד רק בקידום פרויקטים טכניים שיסייעו לתושבים ברצועה, ולא בסוגיות מדיניות ביחס לשלטון החמאס. הקהילה הבינלאומית, ובראשה ארה"ב והאיחוד האירופי, תצטרך לבחון את עמדתה כלפי עזה והחמאס בהתאם להתפתחויות בתהליך הפיוס הפנים-פלסטיני והבחירות ברשות הפלסטינית. בין השאר היא תידרש לגבש את מדיניותה במידה שתוקם ממשלת אחדות של פתח וחמאס, או ממשלת טכנוקרטים מוסכמת על שני הצדדים.

ח. תמיכה בפעילות שלום של החברה האזרחית

בדצמבר 2020 אישר הקונגרס האמריקאי חקיקה שמקצה רבע מיליארד דולר, על פני תקופה של חמש שנים, לארגונים ופרויקטים העוסקים בשיתוף פעולה ודיאלוג ישראלי-פלסטיני ולמהלכים לקידום הכלכלה הפלסטינית (Nita M. Lowey Middle East Partnership for Peace Act).¹⁹ מדובר במהלך משמעותי וחסר תקדים בהיקפו, שרבים בעולם רואים בו הזדמנות לשינוי ארוך טווח בסכסוך, ומשווים אותו למודל דומה

Gabriel Mitchell, "[The Eastern Mediterranean Gas Forum: Cooperation in the Shadow of Competition](#)," *The Mitvim Institute*, September 2020.

¹⁸ "[Joint statement of the Ministers of Foreign Affairs of Egypt, France, Germany and Jordan at the meeting in Paris on the Middle East Peace Process](#)," *Reliefweb*, 11 March 2021.

¹⁹ "[Breaking: Congress enacts historic funding for Israeli-Palestinian peacebuilding](#)," *Alliance for Middle East Peace*, 21 December 2020.

שהצליח לקדם את תהליך השלום בצפון אירלנד. יש הסכמה בינלאומית רחבה סביב החשיבות בחיזוק פעילות השלום של החברה האזרחית בשני הצדדים, ובקונגרס תמכו בחוק דמוקרטים ורפובליקאים כאחד. שליח האו"ם היוצא מלאדנוב, הדגיש נושא זה בתקופת כהונתו, והקפיד להיפגש עם ארגוני חברה אזרחית ישראלים ופלסטינים. גם השליח הנכנס, תור וונסלנד, התייחס לחשיבות פעילות שלום של החברה האזרחית בדברים שנשא בפני מועצת הביטחון.²⁰ גם האיחוד האירופי רואה חשיבות רבה במרכיב זה, והקפיד לתמוך לאורך השנים בחיזוק גורמי חברה אזרחית בשני הצדדים ובמימון פעילותם. יחד עם זאת, האיחוד לא צפוי בשלב זה להגביר את היקף הסיוע בעקבות החקיקה בקונגרס. נראה שמסלול תמיכה זה גם לא מתאים למנגנון הסיוע האמירתי. על פי גורמים באיחוד האמירויות, הם ככל הנראה יעדיפו להעניק סיוע אד-הוק כשיאתרו פרויקט נקודתי בו ירצו לסייע מאשר להתחייב להשקעה קבועה וממוסדת לאורך שנים, כפי שעשה הקונגרס.

יחד עם זאת, ספק אם השחקנים הבינלאומיים יגלו מעורבות רבה במסגרת פעולה זו ואם יפעלו לשלבה בתהליך המדיני הרשמי. מהלך של תמיכה בחברה האזרחית נתפס כפעילות לטווח ארוך, ולא בהכרח כמוקד לפעילות מדינית בינלאומית. לא נראה שהממשל החדש יגלה מעורבות רבה בנושא מעבר להקצאת המשאבים. סמנתה פאוור, שגרירת ארה"ב באו"ם לשעבר וכיום ראש הסוכנות האמריקנית לפיתוח בינלאומי (USAID), תוכל למלא תפקיד מפתח בחיבור בין תוכנית הסיוע למדיניות הממשל. ניצול יעיל של המשאבים החדשים יצריך התמודדות עם אתגרים דוגמת התנגדות ארגוני המאבק נגד נורמליזציה בחברה הפלסטינית, ויצריך גם היערכות ארגונית בזירת החברה האזרחית שתבטיח ניהול נכון ויעיל של הסיוע הכלכלי.

ט. החלטת בית הדין בהאג

להחלטה של ה-ICC לפתוח בחקירה נגד ישראל צפויה להיות השפעה משמעותית על הזירה הישראלית-פלסטינית בתקופה הקרובה. התהליך נמצא אמנם בתחילתו ועוד מוקדם להעריך כיצד יתפתח, אך נראה שהשפעתו מורכבת. מצד אחד, התהליך בהאג מחזיר את הנושא הפלסטיני לסדר היום, גם בישראל וגם בעולם, אך מצד שני, הוא עלול להוסיף מוקש נוסף למערכת היחסים הסבוכה בין ישראל לפלסטינים, ולהקשות על חידוש מאמצי השלום.

גורמים שונים בעולם המערבי, ובראשם ארה"ב וגרמניה, הודיעו שהם מתנגדים להחלטה של בית הדין, וקבעו שאין לו סמכות לחקור בנושא. ממשל ביידן הביע דאגה מההחלטה וקבע שלפלסטינים אין מדינה ריבונית ולכן הם לא יכולים לבקש חברות בבית הדין. כמו כן, נציגי הממשל טענו שעתידי של שלום תלוי בבנייה של גשרים וערוצי דיאלוג, ולא בפעולות שיפוטיות חד-צדדיות, שמגבירות בראייתם את המתח ופוגעות במאמצים לקדם את פתרון שתי-המדינות.²¹ ארה"ב צפויה להמשיך ולהדגיש את התנגדותה, אך במקביל להפגין יחס שונה לבית הדין בהאג בהשוואה לממשל הקודם. ממשל ביידן כבר הודיע על הסרת הסנקציות שממשל טראמפ הטיל על בכירים בבית הדין בהאג.²² גם בית הדין – ובמיוחד התובע החדש כארים חאן – צפוי לנסות לשפר את היחסים עם הממשל. כך או כך, לארה"ב יש יכולת מוגבלת להשפיע על החקירה, שעתידיה להפוך לסוגיה נוספת בסכסוך ובמגעים המדיניים על יישובו.

י. סיכום

השיח הבינלאומי ביחס לסכסוך ולתהליך השלום הישראלי-פלסטיני, משקף את המשך המגמה בשנים האחרונות של ירידה בחשיבות הנושא בסדר היום הבינלאומי. הקהילה הבינלאומית מזהה נושאים ומשברים בוערים ודחופים יותר בעולם, ובמזרח התיכון בפרט, ותחושה זו התחזקה על רקע משבר הקורונה שמיקד את תשומת הלב בשנה החולפת.

רבים בעולם מזהים בהסכמי הנורמליזציה בין ישראל למדינות ערב ובחילופי הממשל בארה"ב הזדמנות לחידוש המאמצים המדיניים בנושא הישראלי-פלסטיני. יחד עם זאת, קיימת הסכמה שבתנאים הפוליטיים הנוכחיים בישראל וברשות הפלסטינית, הסיכויים לפריצת דרך לקראת הסכם קבע נמוכים מאוד. לכך מתווסף גם הניסיון המר שצברה הקהילה הבינלאומית משורת מאמצים ויוזמות שלום שנכשלו וקרסו לאורך השנים.

²⁰ [UNESCO Twitter account](#), 25 March 2021.

²¹ "The United States Opposes the ICC Investigation into the Palestinian Situation," Press Statement by Secretary of State Antony J. Blinken, 3 March 2021.

²² [Press Statement of Antony J. Blinken, Secretary of State](#), 2 April 2, 2021.

לכן, נראה שבשלב זה הגורמים הבינלאומיים המובילים לא מעוניינים לקדם יוזמה מדינית משמעותית בנושא הסכם הקבע, אלא להתמקד בקידום צעדים מעשיים בשטח שיסללו את הדרך לחידוש תהליך השלום בהמשך ובמקביל ימנעו הידרדרות או צעדים שיהפכו את פתרון שתי-המדינות לבלתי אפשרי ובלתי ישים.

גם אם בנקודת הזמן הנוכחית לא ניתן לזהות בזירה הבינלאומית תחושה של דחיפות או תיאבון למהלך מדיני משמעותי, אירועים והתפתחויות בזירה הישראלית-פלסטינית יכולים לשנות את תמונת המצב, ולדחוף את השחקנים בינלאומיים, ובראשם ארה"ב, למעורבות בסכסוך. ניכר כי הקהילה הבינלאומית מחפשת אחר רעיונות יצירתיים לקדם פריצת דרך, וקיימת פתיחות לשמוע – גם מגורמי חברה אזרחית ישראלים ופלסטינים – הצעות חדשות לכיווני פעולה לצד נכונות אמיתית למהלכים רב צדדיים, שיתבססו על שיתופי פעולה בין שחקנים שונים. כמו כן, בקהילה הבינלאומית שוררת תחושה שלאחר שנים ארוכות של קיפאון ומבוי סתום בזירה הישראלית-פלסטינית, ובזירה הפנימית בשני הצדדים, אנו ניצבים בפני תקופה של שינויים והתפתחויות ברמה הפנימית, האזורית והבינלאומית, שישפיעו בצורה משמעותית על הסכסוך, יצריכו התאמות של דפוסי הפעולה המדיניים, ויוכלו אולי גם לספק הזדמנויות וכלים חדשים במאמצים לקידום שלום.